

Türkiye Klinikleri

TIP ETİĞİ-HUKUKU-TARİHİ

ÖZEL

EDİTÖRLER KURULU - EDITORIAL BOARD

Dr.İbrahim BAŞAĞAOĞLU

Dr.Nesrin ÇOBANOĞLU

Dr.Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR

Dr.Erzan ERZURUMLUOĞLU

Dr.Fatma Arın NAMAL

Dr.Nil SARI

BOŞ

Türkiye Klinikleri

TIP ETİĞİ-HUKUKU-TARİHİ

ÖZEL

SAYI EDITÖRÜ - ISSUE EDITOR

Prof.Dr. Fatma Arın NAMAL (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İSTANBUL)

YAZARLAR - AUTHORS

Prof.Dr. Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Kurucu Başkanı, BURSA)

Hem. Mahinur DURMUŞ İSKENDER (Kastamonu Üniversitesi Taş Köprü Meslek Yüksekokulu,
Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil AD, KASTAMONU)

Prof.Dr. Dietrich von ENGELHARDT (Serbest, ALMANYA)

Hem. Handan EREN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, KARAMAN)

Doç.Dr. Zehra GÖÇMEN BAYKARA (Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ANKARA)

Hem.Dr. Şenay GÜL (Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları AD, ANKARA)

Hem. Seval HANÖNÜ (Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ANKARA)

Yrd.Doç.Dr. Esin KARLIKAYA (Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, EDİRNE)

Prof.Dr. Ahmet Nezih KÖK (Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp AD, ERZURUM)

Prof.Dr. Fatma Arın NAMAL (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İSTANBUL)

Prof.Dr. Nüket ÖRNEK BÜKEN (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, ANKARA)

Prof.Dr. Lütfi TELCİ (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD, İSTANBUL)

Prof.Dr. Çağatay ÜSTÜN (Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İZMİR)

Prof.Dr. Yasemin YALIM (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, ANKARA)

Dergide yayımlanan makalelerin yazar kurum bilgilerinde OHAL nedeniyle değişiklikler oluşmuş olabilir.

Bu değişiklikler nedeniyle oluşabilecek her türlü sorumluluk yazar(lar)ın kendisine ait olup, yayınevi herhangi bir sorumluluk kabul etmemektedir.

Türkiye Klinikleri

TIP ETİĞİ-HUKUKU-TARİHİ

ÖZEL

Türkiye Klinikleri tüm işlemlerini elektronik ortamda internet üzerinden yürütmektedir. İşlemlerinizi "kullanıcı adı ve şifrenizi" kullanarak www.turkiyeklinikleri.com adresinden yapabilirsiniz.

Yeni kayıt olmak için; www.turkiyeklinikleri.com adresinden önce "Online Makale İşlemleri" butonuna daha sonra "Yeni Kullanıcı" linkine tıklayınız.

Sorularınız için;

Bilgi İşlem Servisi

Tel: 0312 286 56 56 / 115

e-posta: bilgisistem@turkiyeklinikleri.com

Türkiye Klinikleri Dergilerine makale göndermek için; www.turkiyeklinikleri.com adresindeki "Online Makale İşlemleri" butonunu tıklayınız (Yalnız bu yolla gönderilen makaleler işleme alınmaktadır).

Makale yazım kuralları için; www.turkiyeklinikleri.com adresindeki "Dergiler ve Kitaplar" butonundan ilgili derginin internet sitesine erişerek "Yazım Kuralları" linkini tıklayınız.

Makalelerle ilgili görüşmek için;

Yazı İşleri Servisi

Tel: 0312 286 56 56 / 119

e-posta: yazisleri@turkiyeklinikleri.com

Türkiye Klinikleri Dergilerine abone olmak ve yayınlanmış diğer sayılarına ulaşmak için; www.turkiyeklinikleri.com adresindeki "Online Alışveriş" linkini tıklayınız.

Abone işlemleriyle ilgili görüşmek için;

Abone ve Halkla İlişkiler Servisi

Tel: 0312 286 56 56 / 118

e-posta: abone@turkiyeklinikleri.com

Türkiye Klinikleri Dergilerine reklam vermek için;

Pazarlama Satış-Proje Servisi

Tel: 0312 286 56 56 / 142

e-posta: pazarlama@turkiyeklinikleri.com

YAYIN PERİYODU VE TÜRÜ: Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi-Özel Dergisi;

4 ayda bir olmak üzere, yılda 3 sayı yayınlanır.

Yerel süreli yayındır.

YAYIN HAKKI: Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi-Özel Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resim, şekil ve tablolar yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir vasıta ile basılamaz, çoğaltılamaz. Bilimsel amaçlarla (kaynak göstermek kaydıyla) özetleme ve alıntı yapılabilir. Dergide yayınlanan yazı, şekil ve resimlerden yazarları, ilan ve reklamlardan firmaları sorumludur.

Türkiye Klinikleri dergileri halka açık yerlerde satılmaz. Sağlıkla ilgili kişi ve kurumlara abonelik usulü gönderilir.

İNDEKLENDİĞİ DİZİNLER

- Türkiye Atıf Dizini
- Türkiye Klinikleri Tıp Veri Tabanı

Yayına verilmiş tarihi: 20.01.2017

BASILDIĞI YER-BASIMCI-YAYIMCI

Ortaođu Reklam Tanıtım Yayıncılık Turizm Eğitim İnşaat Sanayi ve

Ticaret A.Ş. adına

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof.Dr. Hikmet Akgül

Yönetim Yeri:

Türkocağı Cad. No:30 06520 Balgat/Ankara/Türkiye

Tel : 0 312 286 56 56

Faks : 0 312 220 04 70

e-posta : info@turkiyeklinikleri.com

web : www.turkiyeklinikleri.com

Türkiye Klinikleri

Online ISSN: 2528-8334

All procedures regarding Türkiye Klinikleri publications are online. Türkiye Klinikleri web site can be reached through www.turkiyeklinikleri.com, all transactions can be made with a user-name and password.

New Users; can be reached through <http://www.turkiyeklinikleri.com/default/en-index.html>. Use Online Article Submission link and then click on New Registration.

For questions and comments;

Data Processing Department

Phone: +90 312 286 56 56 / 146

E-mail: bilgisistem@turkiyeklinikleri.com

To send articles to Türkiye Klinikleri Journals; click on Online Article Submission link at <http://www.turkiyeklinikleri.com/default/en-index.html>. For consideration, all articles must be submitted online. Articles submitted in other forms will not be considered.

Rules and regulations for manuscript writing; can be reached through <http://www.turkiyeklinikleri.com/default/en-index.html>. Use "Journals and Books" link to reach the list of journals. Click on related journal to reach "Editorial Policies" regarding the journal.

For question regarding manuscripts;

Manuscript Editing Department

Phone: +90 312 286 56 56 / 146

E-mail: yazisleri@turkiyeklinikleri.com

To subscribe and to reach former issues of Türkiye Klinikleri Journals; click on "Online Subscription" at <http://www.turkiyeklinikleri.com/default/en-index.html>.

To subscribe;

Subscription and Public Relations Department

Phone: +90 312 286 56 56 / 146

E-mail: abone@turkiyeklinikleri.com

To place advertisements;

Marketing Sales-Project Department

Phone: +90 312 286 56 56 / 146

E-mail: pazarlama@turkiyeklinikleri.com

PUBLICATION TYPE AND PERIODS: Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History-Special Topics is published 3 times a year.

COPYRIGHT: All articles, drawings, figures and tables published in Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History-Special Topics cannot be reproduced in whole or in part without prior written permission from the publisher. Only for scientific purposes summarizing and quotations can be done with the condition of proper citations listed as references. Responsibility of the articles, figures and photos belongs to authors. And advertising parties are fully responsible for their advertisements.

Türkiye Klinikleri Journals cannot be sold by second parties, but will be distributed to persons in the related fields of health through subscriptions.

INDEXED or ABSTRACTED in

- Türkiye Citation Index
- Türkiye Klinikleri Medical Database

PUBLISHING HOUSE-PUBLISHER

On behalf of Ortaođu Reklam Tanıtım Yayıncılık Turizm Eğitim

İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

General Manager:

Prof. Hikmet Akgül, M.D.

Administration Address:

Türkocağı Cad. No:30 06520 Balgat/Ankara/Türkiye

Phone : +90 312 286 56 56

Fax : +90 312 220 04 70

e-mail : info@turkiyeklinikleri.com

web : www.turkiyeklinikleri.com

Türkiye Klinikleri

TIP ETİĞİ-HUKUKU-TARİHİ

ÖZEL

Cilt Vol 2 Sayı No 3 Yıl Year 2016

YAŞLANMA

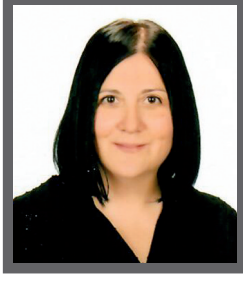
İÇİNDEKİLER CONTENTS

Sayı Editöründen

Fatma Arın NAMAL

- 1 **Ars Moriendi or the Art of Dying in History and Culture
Dimensions-Experiences-Suggestions**
Tarihte ve Kültürel Boyutlarda Ars Moriendi veya
Ölüm Sanatı-Deneyimler-Öneriler
Dietrich v. ENGELHART
- 13 **Yaşamın Sonuna Ait Çözümlememiş Etik Sorunlar**
Unresolved Ethical Problems Regarding End of Life
Lütfi TELCİ
- 18 **Yaşam Sonu Sürecinde Adli Tıp Uygulamaları**
Forensic Medicine Practices at the End of Life
Ahmet Nezh KÖK

- 24 **Yaşamın Sonunda Klinik Etik Karar Verme Süreci ve Belirleyici Faktörler**
Clinical Ethical Decision-Making Process at
the End of Life and Some Determinants Factors
Nüket ÖRNEK BÜKEN
- 34 **“Yaşamın Sonuna Doğru Umut Kapısını Kapatmayın!”**
Etik Bakış Açısıyla Kısa Bir Değerlendirme
“Do not Lose Hope Towards the end of Life!”
A Brief Evaluation From Ethical Perspective
Çağatay ÜSTÜN
- 42 **Ölmekte Olan Hastaya Bakanların Etik Yükümlülükleri Üzerine**
About Ethical Obligations of People Attending A Dying Patient
Fatma Arın NAMAL
- 51 **“Resüsite Etmeyin” Talimatının Etik Boyutu**
The Ethical Dimension of “Do Not Resuscitate” Order
Esin KARLIKAYA
- 59 **Kanserde Umut, Empati, Sempati ve Vicdan Üzerine Etik Yorumlamalar**
Ethical Interpretations on Hope, Empathy, Sympathy and Conscience in Cancer
Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR
- 66 **Hekimlik ve Hemşirelik Eğitiminde İhmal Edilmiş Alan: Ölüm**
Neglected in the Subject of Medical and Nursing Education: Death
Zehra GÖÇMEN BAYKARA, Şenay GÜL, Seval HANÖNÜ,
Mahinur DURMUŞ İSKENDER, Handan EREN, Yasemin YALIM

Sayın Okur,

Hepimiz öleceğimizi biliriz ama, çoğumuz anlaşılması kolay şekilde bu düşünceyi bastırmaya çalışırız. Kim, kendisinin yok olmasını kolaylıkla tasavvur edebilir ki? Üstelik tıbbın ağır hastalıkları sağaltabildiği, kaza kurbanlarını kurtarabildiği, hasta organları, hatta kalbi, sağlam olanla değiştirebildiği bir zamanda. “Lütfen Doktor Bey ya da lütfen Doktor Hanım, mutlaka yapabileceğiniz bir şeyler daha vardır!” sorusu, ölümün yaklaştığı olgularda hekimimi güç durumda bırakır. Sanki ölüm, bir şekilde mutlaka önlenilebilecektir. İşte tam da bu noktada, ölüm gerçeği üzerinde konuşmak gerekir. Hastalık çekmeden aniden ölmek, bir çoğumuzun istediği, ama çok nadiren olabilen bir durumdur. Öte yandan, ancak kendi ölümlülüğü ile yüzleşebilen, yaşamının sonunu, kendisi için nasıl uygun buluyorsa, o şekilde düzenleme şansına sahiptir. Günümüzde Hospice’ler ve Palyatif Tıp hizmetlerinin, huzur içinde ve ağrısız ölmeyi sağlayabildikleri hakkında umut verici değerlendirmeler ortaya konuluyor. 2000 yılında çevirisi tarafımda üstlenilerek Türkçe tıp etiği kitapları arasına katılan “Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik” kitabının editörü, Almanya’da tıp etiği alanının ünlü hoca ve yazarı Prof.Dr. Dietrich von Engelhardt, bu sayıya ölme kavramına tarihi ve kültürel yaklaşımlar konusunda bakış açımızı genişleten bir makale ile katkıda bulundu. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Anesteziyoloji ve Reanimasyon Anabilim Dalı Başkanı Prof.Dr. Lütfi Telci, hastayı ölümden geri çevirmeye çalışmak üzere tüm tıbbi olanakların yığıldığı olduğu yoğun bakım ünitelerinin içerisinde geçen uzun hizmet yıllarının birikimi ile, ölüm gerçeği karşısında körleşmenin tıbbi pratiklerde doğurduğu sorunlar üzerine eğildi ve öneriler getirdi. Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı başkanı Prof.Dr. Ahmet Nezhik Kök, yaşam ve ölümün hem bir bütünün parçaları, hem de sürekli hareketliliğin safhaları olduğunu açıklayan çok değerli bir makalesi ile sayımıza katıldı. Prof.Dr. Ayşegül Demirhan Erdemir, Prof.Dr. Nüket Örnek Büken, Prof.Dr. Çağatay Üstün, Yrd.Doç.Dr. Esin Karlıkaya ve Doç.Dr. Zehra Göçmen Baykara ile arkadaşları da “Yaşamın Sonuna Ait Etik Sorunlar”ı değişik boyutlarıyla ele alarak değerli katkılarda bulundular. TÜRKİYE KLİNİKLERİ’ni, Tıp Etiği alanında uzun yıllardır değerli fikri üretimlerin okurla buluşmasına sağladığı çok değerli olanak nedeniyle kutluyor ve teşekkürlerimi sunuyorum.

“Yaşamın Sonuna Ait Etik Sorunlar” özel sayısının editörlüğünü üstlenmek ve sizi değerli yazarların konuya ışık tutacak makaleleri ile buluşturmaktan onur duyuyorum.

Saygılarımla.

Prof.Dr. Fatma Arın NAMAL

Sayı Editörü

Türkiye Klinikleri

TIP ETİĞİ-HUKUKU-TARİHİ

ÖZEL

YAYIMLANMIŞ ÖZEL SAYILAR

DERMATOLOJİ ETİĞİ HUKUKU TARİHİ (2002)
Editör: Doç.Dr. Hayriye SARICAOĞLU (*Uludağ Ü.T.F.*)

AYDINLATILMIŞ ONAM (2011)
Editör: Prof.Dr. Ahmet Nezir KÖK (*Atatürk Ü.T.F.*)

HEKİM HASTA İLİŞKİSİ (2012)
Editör: Doç.Dr. Elif ATICI (*Uludağ Ü.T.F.*)

HEKİMİN ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ (2015)
Editör: Prof.Dr. Erzan ERZURUMLUOĞLU (*Çankaya Ü. Hukuk F.*)

SAĞLIK SİGORTALARINDA YAŞANAN ETİK PROBLEMLER (2015)
Editör: Prof.Dr. İbrahim BAŞAĞAOĞLU (*İstanbul Ü. Cerrahpaşa T.F.*)

KLİNİKTE GÜNCEL TIBBİ ETİK SORUNLAR (2015)
Editör: Prof.Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU (*Gazi Ü.T.F.*)

YOĞUN BAKIMDA ETİK VE HUKUK (2016)
Editör: Prof.Dr. Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR (*Serbest Hekim, İstanbul*)

YAŞLANMA (2016)
Editör: Prof.Dr. Nil SARI (*İstanbul Ü. Cerrahpaşa T.F.*)

YAŞAMIN SONUNA AİT ETİK SORUNLAR (2016)
Editör: Prof.Dr. Fatma Arın NAMAL (*İstanbul Ü. İstanbul T.F.*)

YAYIMLANACAK ÖZEL SAYILAR

**PROFESYONEL HEMŞİRELİK UYGULAMALARINDA
ETİK YAKLAŞIMLAR** (2017)
Editör: Prof.Dr. Çağatay ÜSTÜN (*Ege Ü.T.F.*)

KÖK HÜCRE VE ETİK (2017)
Editör: Doç.Dr. Müesser ÖZCAN (*Muğla Sıtkı Koçman Ü.T.F.*)

YAŞAMIN BAŞLANGICINA AİT ETİK SORUNLAR (2017)
Editör: Prof.Dr. Gülten DİNÇ (*İstanbul Ü. Cerrahpaşa T.F.*)

**İNSANLAR ÜZERİNDE YÜRÜTÜLEN BİYOTİP ARAŞTIRMALARINDA
ETİK KONULAR** (2018)
Editör: Prof.Dr. Nüket ÖRNEK BÜKEN (*Hacettepe Ü.T.F.*)